

Др Радослав РАСПОПОВИЋ*

О ДИПЛОМАТСКИМ ОДНОСИМА ИЗМЕЂУ ЦРНЕ ГОРЕ И ГРЧКЕ**

Међународно признање које је Црна Гора добила 1878, најприје миром у Сан Стефану, а затим и на Берлинском конгресу, представљало је квалитативно нов моменат за организацију и домете њеног дипломатског дјеловања. Односи Црне Горе са свијетом, као пуноправног члана међународне заједнице, добили су потпун међународно-правни вид. Стечено право посланства (*jus legationis*) било је претпоставка за слање, али и примање, дипломатских представника других држава.¹ Захваљујући томе, Црна Гора је већ током прве двије године независности успоставила дипломатске односе са великим силама: Русијом (1878), Француском (1878), Аустро-Угарском (1879), Турском (1879), Великом Британијом (1879) и Италијом (1879). Осим њих, током независног постојања Црне Горе, своја дипломатска представништва на Цетињу имале су и Грчка (1881), Бугарска (1879), Србија (1897), САД (1905) и Њемачка (1906).² Што се пак тиче отварања дипломатских представништава Црне Горе у тим земљама, ситуација је била знатно другачија. Узроци финансијске природе не само да нијесу дозволили да се у односима ове врсте оствари начело реципроцитета, него су, штавише, планове у том погледу у прво вријеме редуковали само на државе са којима се Црна Гора граничила.

* Аутор је виши научни сарадник у Историјском институту Црне Горе, Подгорица.

** Рад је саопштен на Међународном научном скупу "Грчко-црногорски односи до 1918. године", одржаном у Никшићу 15-17. маја 1997. године.

¹ *Jus legationis* - право активног и пасивног посланства је право државе да шаље своје представнике у државе са којима има успостављене дипломатске односе (право активног посланства) и да прима стране дипломатске представнике (право пасивног посланства). Оно припада свакој независној земљи, а државе које то право немају нису потпуно независне тј. немају потпун међународни субјективитет. Тада је ријеч о вазалним, полусувереним или државама под протекторатом.

² Видјети: Др Радослав Распоповић, *Дипломатска представништва страних држава и њихов значај за савремену историју Црне Горе*, Историјски записи, бр. 1-2/1994, Подгорица 1995.

Развој догађаја и укупан сплет политичких околности утицао је, међутим, да је Црна Гора у току своје самосталности имала укупно четири дипломатска представништва на страни. Осим посланства у Цариграду (1879-1912), дипломатски представници Црне Горе били су акредитовани и у Београду (1913-1915), Паризу (1916-1921) и Њујорку од средине 1918. до краја Првог свјетског рата.³

Дипломатске односе са Грчком Црна Гора је успоставила 1881. То је вријеме када и једна и друга земља, након велике Источне кризе, пролазе кроз бројне неријешене проблеме са Турском, уз улагање напора да се што већи дио сусједних територија ослободи ингеренција османске власти. За Црну Гору то је вријеме коначног регулисања питања Плава и Гусиња потписивањем споразума у Куњу 1880. о њиховој размјени за Улцињ.⁴ У грчко-турским односима ствари су се кретале у супротном правцу. Актуелна политичка криза је добијала све шире размјере што је наговјештавало могућност ратних сукоба и захтијевало започињање војних припрема.

У таквим политичким околностима на Цетиње је крајем 1880. стигао Александар Логотетис. У аудијенцију код црногорског књаза био је примљен 22. децембра 1880, односно 2. јануара 1881. по истом церемонијалу по коме су примани и представници великих сила.⁵ Ово напомињемо због тога што се, с једне стране, радило о представнику мале државе и што је, с друге стране, његов ранг, у дипломатском смислу, био прилично неодређен. Логотетис је, наиме, од грчког краља био наименован за политичког агента и главног конзула. У свечаној аудијенцији Логотетис је предао своја акредитивна писма којим га је грчки краљ Ђорђе именовано за представника своје земље у наведеном статусу. У краћем говору изио је "увјеравања о пријатељству и љубави" његовог краља према црногорском књазу и "Народу Црногорском". Изио је жељу краља Ђорђа да између Црне Горе и Грчке владају "одношаји узајамног повјерења" и да се "стежу везе које имају да сједине обје земље".⁶ То је био гла-

³ Видјети: Радослав М. Распоповић, *Дипломаиџија Црне Горе 1711-1918*, Подгорица-Београд 1996, 313-357; Исти аутор, *Дипломаиџиско представништво Црне Горе у Турској (1879-1912)*, Гласник Одјелења друштвених наука ЦАНУ, бр. 9, Подгорица 1995.

⁴ Споразумом у Куњу од 25. новембра 1880. било је у ствари ријешено питање враћања града и подручја Улциња Црној Гори од стране Царске отоманске владе, који је Црна Гора у рату 1876-1878. била ослободила. По одлуци Берлинског конгреса Улцињ је ипак предат Турској. Споразумом у Куњу он је припао Црној Гори, а Плава и Гусиње су остављени Турској. Видјети: Др Новак Ражнатовић, *Црна Гора и Берлински конгрес*, Цетиње 1979, 21; Проф. др Гавро Перезић, мр Радослав Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, Подгорица 1992, 158-163.

⁵ Протокол се састојао у томе што је, обично, књажев ађутант са "два књажева телохранитеља" ишао у стан акредитованог дипломате и допратио га до књажевог двора, испред кога је чекала постројена чета упараћених тјелохранитеља ради дочека и поздрава. Затим је страни дипломата улазио у велики салон, гдје је књаз, окружен достојанственицима, примао акредитованог посланика. Осим уобичајених краћих говора, казаних у свечаном тону, при предаји акредитива свирана је и химна. *Глас Црногорца*, бр. 2, Цетиње 10. јануар 1881.

⁶ Исто.

вни задатак Логотетисове мисије за коју је тражио наклоност и уважавање књаза Николе. У свом одговору црногорски књаз је изразио задовољство присуством грчког политичког агента на Цетињу. Потврдио је спремност да одговори жељи Јелинског краља "за углављењем свега између наша два народа", односно Црногораца и њихове "једнородне браће Јелина", уз надање да ће се пријатељство између двије државе све више утврђивати.⁷ Свечани дио аудијенције на двору подразумијевао је упознавање с књажевом свитом. Увече је за грчког дипломатског представника био приређен "велики објед". Тако је започео период званичних односа који ће са прекидима трајати до средине друге деценије овог вијека.

Са Логотетисом на Цетиње је стигао и Александар Леонардос у својству вицеконзула и секретара дипломатске агенције. Осим основних дјелатности наговијештених у поздравним говорима, грчке дипломате, посебно Леонардос, истакли су се у продубљивању грчко-црногорских односа пишући чланке о Црној Гори за грчке листове. То је наишло на похвалан коментар у *Гласу Црногорца* из јуна 1881. Читаоци су обавијештени да је Леонардос у једном од најважнијих атинских листова, *Ефемериди*,⁸ под псеудонимом "Анихорета", објавио низ чланака који су написани правично и тачно, засновани на озбиљном проучавању прилика у Црној Гори. Један број тих текстова требало је да се преведе на француски језик и украшен са 12 врло занимљивих слика, поново објави у истом листу. Пошто се нисмо истраживачки бавили садржајем дипломатских активности Логотетиса и Леонардоса, за шта је потребан рад у архиву спољних послова Грчке, обратимо пажњу на ранг који су грчки представници имали. Ово због тога што се, с обзиром на врсту њихове акредитације, може поставити питање, посебно за њихове колеге, да ли су били дипломатски или конзуларни представници своје земље, па самим тим да ли су и односи између двије државе били дипломатског или конзуларног карактера.

У хијерархији дипломатских представништава класа политичког агента и главног конзула не постоји. Сем тога, конзули се не акредитују по истом церемонијалу као и дипломатски представници, нити се они, с обзиром на своје неполитичке функције, могу акредитовати код шефа државе.⁹ С тим у вези, статус грчких изасланика могао би се објаснити посредним путем имајући у виду оновремену дипломатску праксу и ставове правне доктрине. Оно о чему је овдје ријеч могло би се везивати за случајеве, мада ријетке, када су поједине земље, превасходно мале, сво-

⁷ Исто.

⁸ Глас Црногорца, бр. 27, Цетиње 5. јул 1881.

⁹ Успостављању конзуларних односа претходи уобичајено склапање конзуларних конвенција, путем којих државе уговорнице регулишу начин заснивања конзуларних односа, оснивање конзуларних представништава, обим и садржај њиховог рада, класе и ранг именованих конзула. Након те уобичајене фазе, која претпоставља већ успостављене дипломатске односе, приступа се именовању конзула за одређено конзуларно подручје, уз претходно давање егзекватуре од стране државе која прима конзула. Видјети: Радослав М. Распоповић, *Дипломатија Црне Горе 1711-1918*, 388.

јим прописима у четврту класу дипломатских представника сврставале и генералне конзуле. Такво рјешење налазимо и у црногорском законодавству, у Закону о краљевској влади из 1914.¹⁰

Генерални конзули ове врсте су у рангу отправника послова и они се, по правилу, акредитују код министра спољних послова. У Црној Гори се, међутим, у погледу почести и церемонијала није правила разлика у односу на ранг акредитованих представника. Грчком изасланику је признаван дипломатски статус не само с обзиром на ниво указаних почести него и због чињенице што је редовно комуницирао и сматрао се изаслаником код црногорског књаза. Оновремена правна теорија ово питање је тумачила различито. Тако је, на примјер, Ривије сматрао: "да у Бугарској су ђенерални конзули као отправници послова били дипломатски агенти акредитовани, али да ипак немају дипломатски карактер, што је од 1875. правило код полусуверених држава".¹¹ По Гефкену, у орјенталним државама конзули су: "поред свог положаја као заступника саобраћајних интереса уједно и политички агенти, те су у неким важним позицијама у исто вријеме као отправници послова акредитовани на примјер у Мисиру и у Бугарској".¹²

Међутим, у дипломатским односима Црне Горе и Грчке било је и периода кад су грчки представници имали неспоран дипломатски статус. Први пут се то десило у септембру 1883. Тада је Логотетис, кога је, у ствари, од краја 1881. на функцијама генералног конзула и политичког агента замјењивао Леондардис, повучен из Црне Горе, а за новог грчког представника у рангу министра резидента именован Псилас. По постојећем церемонијалу 24. септембра 1883. он је предао своја акредитивна писма, као и опозивна писма за Логотетиса. Слично као и приликом пријема акредитивних писма првог грчког дипломатског представника, и овога пута, током свечане аудијенције, изражене су традиционалне симпатије и потврђени добри односи који вежу "народ јелински са храбрим народом црногорским".¹³

¹⁰ Законом о краљевској влади и уређењу државних надлештава од 14. маја 1914. у члану 44. је прописано да се под Министарством спољних послова налазе дипломатска заступништва на страни и да се дипломатски заступници дијеле на:

"а) изванредне посланике и опуномоћене министре;

б) министре резиденте;

в) отправнике послова и

г) консуле и вице консуле".

Бечки правилник (1815) и Ахенски протокол (1819) којима је извршена кодификација дипломатског права нису познавали овакве категорије (класе) дипломатских представника. Према Бечком правилнику о рангу дипломатских представника, они се дијеле на: 1. амбасадоре, легате и нунције; 2. посланике, министре и друге опуномоћенике при суверенима; 3. министре резиденте опуномоћене при дворovima; 4. отправнике послова опуномоћене код министара спољних послова.

¹¹ Гл. Гершић, *Данашње дипломатско и конзуларно право*, Београд 1898, 309.

¹² Исто.

¹³ У свечаном говору Псилас је нагласио традицију пријатељских односа "који тако срећно постоје између двије земље" и жељу да се "још више и више учврсте свезе традиционалне симпатије и добра споразума, који већ одавно вежу народ јелински са храбрим народом црногорским". Глас Црногорца, бр. ..., Цетиње 24. септембра 1883.

И поред срдачности изјава поводом подизања посланства на виши ранг, до већих промјена у црногорско-грчким односима није дошло. Напротив, релативно брзо званични односи између двије земље су прекинути. Без већег коментара, у рубрици "Домаће вијести" 9. јуна 1885. *Глас Црногорца* је обавијестио читаоце да је "министар Псилас коначно отишао са Цетиња", након опроштајне аудијенције код књаза. О разлозима одласка ништа није речено, али би се они, осим у унутрашњим финансијским приликама Грчке, могли тражити и у поновној затегнутости њених односа са Турском, ратној кризи изазваној румелијским превратом и почетком српско-бугарског рата. Тиме је окончан први период у дипломатским односима Црне Горе и Грчке.

Повлачењем грчког дипломатског представника са Цетиња ипак нису престали званични контакти између двије земље. Осим редовне преписке, на нивоу министарстава спољних послова, извјесне послове ради њиховог редовног одржавања преузео је и грчки конзул у Скадру. О томе свједочи податак да је, на примјер, у име грчке владе, грчки конзул у Скадру Г. Мацоки, присуствовао прослави 25-годишњице владања књаза Николе и сребрног пира њихових височанстава књаза Николе и књагиње Милене која је одржана 27. октобра / 10. новембра 1885.¹⁴ Том приликом, он се више недјеља задржао на Цетињу.

Други период у дипломатским односима између двије земље започео је крајем маја 1896, поново доласком у Црну Гору Александра Логотетиса. У међувремену, он је обављао различите политичке и дипломатске послове, најприје у Јањини, а затим и у другим мјестима. Старог пријатеља црногорски званичници су примили веома срдачно и поздравили поновно успостављање дипломатских односа између двије земље које је везивала "не само заједница вјера него и истовјетна историјска судбина".¹⁵ У својој поновној мисији Логотетис је именован у својству генералног конзула краљевине Грчке. Пошто се у вријеме његовог доласка у Црну Гору књаз Никола налазио у Москви, на свечаностима поводом крунисања руског цара Николаја II, које је обављено 14/26. маја 1896, Логотетис је своја акредитивна писма предао министру иностраних дјела Гавру Вуковићу. Послије тога "Њезино Височанство књегиња као Регенткиња изволила је примити г. Логотетиса у приватној аудијенцији".¹⁶ Као и приликом првог свог именовања и овога пута Логотетис је био акредитован у истом статусу, тј. као генерални конзул. Његов повратак у Црну Гору, без обзира на то, званично је тумачен као "успостављање дипломатског представништва Краљевине Грчке".¹⁷ Поновно отварање грчког представништва на Цетињу, као и дипломатских представништва Бугарске и Србије које се десило годину дана касније, пада у вријеме јачања националноослободилачких покрета на Балкану. Под утицајем Русије тада је рађено на међусобном повезивању балканских држава, односно стварању балканског савеза. То је и вријеме устанка

¹⁴ Глас Црногорца, бр. 41, Цетиње 20. октобар 1885.

¹⁵ Глас Црногорца, бр. 23, Цетиње 8. јуна 1896.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

грчког становништва ради присаједињења Крита Грчкој.

Устанак грчког становништва против османске власти, ради присаједињења Грчкој, створио је опасност грчко-турског рата, као и могућност проширења конфликта, мијешањем балканских држава, што је Русија жељела да спријечи. Ради тога је инсистирала на мирном рјешењу кризе. Књаз Никола и српска влада упозорени су да не користе насталу ситуацију за отпочињање рата против Турске. У фебруару 1897, као резултат посјете краља Александра Обреновића Софији, закључен је српско-грчки споразум, Угодба - како се тај акт званично назива. Њен садржај одражавао је политички интерес Русије да се избјегне заоштравање односа на Балкану. Угодбом је утврђена обавеза Србије и Бугарске да сва питања која се тичу интереса њихова два народа "расправљају споразумно", али и да ниједна од њих "неће предузимати једнострано без претходног сагласја са другом ништа, што би могло пореметити данашњи status quo на Истоку, ни политичку ни војничку акцију".¹⁸ Сходно договору два владара, текст Угодбе је саопштен књазу Црне Горе који је позван да јој приступи, што је он и учинио у марту 1897. Био је то знак да балканске земље започињу са вођењем усаглашене политике која је подразумијевала и одржавање блиских међусобних дипломатских веза. Осим обнављања дипломатских односа између Књажевине Црне Горе и Грчке, израз те нове атмосфере било је и установљење дипломатских односа између Србије и Црне Горе и Бугарске и Србије.

На поновном успостављању односа између Цетиња и Атине активно је учествовао и црногорски књаз посредством црногорског представника у Цариграду, Митра Бакића. У свом извјештају од 13/26. марта 1896. Бакић саопштава да је разговарао са грчким дипломатским представником у Цариграду, кнезом Маврокродитом.¹⁹ Грчки дипломата га је том приликом обавијестио да је предлог књаза Николе о наименовању грчког заступника у Црној Гори оставио добар утисак у Атини и да је он прихваћен од његове владе. Мада је такав интерес од раније постојао, грчка влада није могла попунити упражњено мјесто на Цетињу због финансијских разлога. У писму Бакић је извјештавао о сличним активностима које је, на сугестију књаза, водио према заступницима Бугарске у Цариграду.²⁰

Осим политичких, за отварање грчког посланства на Цетињу постојали су и други разлози. О томе свједочи чињеница да је одмах по повратку Логотетиса на дипломатску дужност у Црну Гору, између двије земље закључена трговинска и поморска конвенција.²¹ Клаузула најповлашћеније нације садржана у члану 1. односила се на "удомљења држа-

¹⁸ Проф. др Гавро Перaziћ и мр Радослав Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, 317.

¹⁹ Државни архив Црне Горе (ДАЦГ), ф. Министарство иностраних дјела (МИД) 1896, ф. 41, 236(2).

²⁰ Исто.

²¹ Трговачка и поморска конвенција између Књажевине Црне Горе и Грчке закључена је 11/23. 12. 1896. Видјети: Г. Перaziћ, Р. Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, 316.

вљана", на "трговинске и поморске одношаје", увоз, извоз и провоз робе, царинске таксе и трговинске операције. Други дио овог релативно кратког уговора (члан 2) односио се на поступак ратификације ступања на снагу и рок важења конвенције. Други сличан акт: Уговор о трговини и пловидби између Књажевине Црне Горе и Краљевине Грчке, закључен је 14. марта 1908.²²

Један од важних разлога инсистирања црногорске стране на поновном успостављању дипломатских односа са Грчком био је у потреби лакше заштите интереса њених поданика на привременом раду у Грчкој. Наиме, осамдесетих година бројни Црногорци су радили на прокопу Коринтског канала. Пошто су услови за рад били веома тешки, били су и бројни здравствени проблеми, поред осталог и због епидемије барске грознице. Због тешких последица које је то обољење остављало на здравље људи, било је потребно њихов даљи одлазак зауставити али и збринуту и обезбиједити оне који су се тамо налазили. Пошто нису били у прилици да то чине путем својих дипломатских представника или конзула у Грчкој, црногорски званичници су то радили посредством руских представништава који су заступали интересе Црне Горе. Но, и поред тога свакако је било корисно да се о тим и другим питањима може директно преговарати са грчком владом, посредством њених акредитованих представника на Цетињу.

По спољним манифестацијама до значајног узлета у грчко-црногорским односима дошло је 1899. Најприје је почетком те године грчки краљ Ђорђе послао својеручно писмо књазу Николи, а наследица престолоа одликовао орденом "са знаковима првог степена Спаситељева реда" који је од стране Логотетиса предат у свечаној аудијенцији 13/25. фебруара 1899.²³ Послије примања ордена Њ. В. Престолонаследник посетио је г. Логотетиса и преко њега изразио "своју личну благодарност Њ. В. Краљу Ђорђу на високом одликовању".²⁴ Затим су у јулу наступиле свечаности поводом вјеридбе престолонаследника Данила. Од стране министра иностраних дјела Романоса - Логотетис је био овлашћен да престолонаследнику пренесе честитке грчке владе. Сем тога, поводом свадбених свечаности у Црну Гору је дошао грчки престолонаследник краљевић Никола. Са каквим је поштовањем црногорски књаз тај гест примио говори податак да је на свечаном ручку, послвије здравице младенцима и руском цару, подигао чашу у част грчког краља кога је назвао братом.²⁵

Послије завршетка свадбених свечаности књаз и књагиња, зајед-

²² Исто.

²³ Глас Црногорца, бр. 7, 13. фебруар 1899.

²⁴ Исто.

²⁵ У здравици краљ је, између осталог, рекао: "Краљ, Мој Брат, шалући Вас међу нама, да учествујете у радости коју осјећамо приликом женидбе Мога Сина, даје ми доказ Његовог пријатељства које високо цијеним. Присуство Вашег Краљевског Височанства проузроковало нам је живу радост и оно је потврда осјећаја који нас спаја". Глас Црногорца, бр. 30, Цетиње 20. јул 1899. Послије здравице грчком краљевићу књаз је наздравио представницима турског султана.

но са принцем Мирком и повећом свитом, средином августа 1899. отпутовали су у посјету турском султану Абдул Хамиду II. Радило се о дипломатској мисији која је имала врло пријатељски карактер, али и важан политички значај. По њеном завршетку делегација је крајем августа кренула за Црну Гору. Како је писао *Глас Црногорца* "Њихова Височанства нијесу могла проћи покрај Атине, а да не сврате и не захвале Краљевској Породици на шиљању свога представника на свадбу Његовог Височанства књаза Данила у лицу Његовог Краљевског Височанства краљевића Николе".²⁶ Краљев брод је, према свједочењу Гавра Вуковића, пристао у луку Пиреј. Параброд Мармара на коме се налазила црногорска делегација дошао је у пирејску луку у раним јутарњим часовима 28. августа 1899.²⁷

Књажева посјета Грчкој није имала званичан карактер. Она није била предвиђена првобитним планом књажевог пута, већ је договорена накнадно, током његовог боравка у Цариграду. Грчки краљ Ђорђе у то вријеме није био у Атини. Након што је у Пиреју поздрављен од локалних власти, команданта руске ескадре и "Њ. К. В. Књаза Престолонаследника Константина", књаз са пратњом је "нарочитим влаком" стигао у Атину, гдје их на станици " дочекала Њ. В. Краљица Олга, уз бурно крицање мноштва народа". Одатле су се одвезли у краљевски љетњиковац Татои. У његовој пратњи од пирејске луке до Атине био је наследник грчког престола, принц Константин. По доласку у дворца књазу и његовој пратњи приређен је свечани дочек. Високи гости, најприје књаз и његова пратња, а потом и османски изасланици који су били у његовој свити, примљени су у одвојене аудијенције код краљице. Министар спољних послова Црне Горе Гавро Вуковић, у својим *Мемоарима*, разлике посјете Грчкој објашњава личним пријатељством књаза и грчке краљице која је била поријеклом Рускиња, а књаз се са њом упознао током боравка у Петрограду.

У току 1900. и 1901. *Глас Црногорца* је биљежио дужа одсуства Логотетиса са Цетиња. Почетком априла 1901. дошло је и до промјене његовог дипломатског статуса. Тих дана, одлуком грчке владе, ранг генералног конзула замијењен је дипломатским агентом. У том својству, г. Логотетис је предао Његовом Краљевском Височанству акредитиве.²⁸ У јуну 1902. Логотетис је отпутовао на краћи одмор. По повратку, наставио је своје редовне активности, а онда је сасвим изненада, почетком октобра 1902. умро на Цетињу. Министар унутрашњих дјела Гавро Вуковић о томе је обавијестио атинску владу, по чијој наредби је на Цетиње из Скадра дошао грчки конзул Константин Кипрос. Великодостојници и народ одали су почаст умрлом дипломати. Митрополит Митрофан је одржао литургију и учинио кратак помен. Потом је његово тијело "балсамовано" и "од чланова његове породице отправљено у Грчку". То је обављено уз војне почасте и у свечаном спроводу.²⁹ *Глас Црногорца* је

²⁶ Глас Црногорца, бр. 37, Цетиње 4. септембар 1899.

²⁷ Гавро Вуковић, *Мемоари*, 181.

²⁸ Глас Црногорца, бр. 14, Цетиње, 7. април 1901.

²⁹ Глас Црногорца бр. 42, Цетиње 19. октобар 1902..

писао да су: "За вријеме његовог дјеловања на Цетињу биле утврђене (су) чврсте пријатељске везе између Црне Горе и Грчке, какве би требале да постоје између свих балканских држава у интересу заједничке боље будућности".³⁰

Послије Логотетисове смрти грчки конзул из Скадра, повременим доласцима, обављао је послове у грчком агентству. Нови дипломатски агент именован је тек у јуну 1904. године. Био је то Стамати Антонопуло. Он је 20. јуна 1904. предао акредитивна писма књазу, али се у црногорској престоници задржао релативно кратко вријеме.³¹ Већ средином наредне године вратио се у Грчку предајући, претходно, опозивна писма своје владе.

Поново успостављање редовних односа десило се 1907. Информацију о томе сазнајемо из новинских извјештаја у којима се демантује постојање сукоба између књаза Данила и Виктора Емануела због присуства италијанске краљице Јелене на свечаности спуштања у море једне оклопаче. Да би се доказало непостојање сукоба наводи се вијест да се приликом посјете Атине италијански владар са грчким владаром договорио о попуни упражњеног мјеста грчког дипломатског агента на Цетињу.³² Колико је ово питање било присутно у разговорима између високих представника Грчке и Италије није познато, али је чињеница да је 2. августа 1907. на Цетиње стигао Г. Фонтане и уручио своје акредитиве.³³ Фонтан је на тој дужности остао у току 1908. и 1909. године.

У 1910. на дужности грчког дипломатског агента налазио се Евгеније Евгенијадис. Почетком марта 1911. на Цетиње је стигао Михаил Цамадос, шеф бироа у Министарству иностраних дјела Грчке, који је предао министру Лазару Томановићу овлашћење да управља грчким дипломатским агентством у вријеме одсуства Евгенијадиса. У априлском броју *Глас Црногорца* за 1912. као отправник послова у грчком агентству помиње се Занадос.³⁴ Највјероватније је у питању иста а не нова личност чије је име различито писано, као што се на такав начин може објаснити и навођење имена Цанадос у првом извјештају о његовом присијећу на Цетиње.³⁵ Грчка влада је 24. маја 1912. подигла ранг своје дипломатске агенције на степен посланства.³⁶ Дотадашњи отправник послова Цамадос отишао је са Цетиња, а посланство поново преузео Евгеније Евгенијадис. У својству изванредног посланика и опуномоћеног министра своје владе остао је у Црној Гори до почетка Првог свјетског рата.

Мјесто дипломатског представника Грчке при црногорском двору, у земљи а послвије 1916. у избјеглиштву, било је упражњено највјероватније до догађаја који су се десили у Грчкој 1917, са абдикацијом кра-

³⁰ Исто.

³¹ Глас Црногорца, бр. 26, Цетиње 26. јун 1904.

³² Глас Црногорца, бр. 19, Цетиње 21. април 1907.

³³ Глас Црногорца, бр. 36, Цетиње 6. август 1907.

³⁴ Глас Црногорца, бр. 17, Цетиње 28. април 1912.

³⁵ Глас Црногорца, бр. 10, Цетиње 5. март 1911.

³⁶ Глас Црногорца, бр. 21, Цетиње 24. мај 1912.

ља Константина, када је Венизелос, налазећи се на челу привремене владе, увео Грчку у Први свјетски рат на страни Антанте. Нема података да је након тога дошло до озваничења тих промјена и у дипломатским односима између двије земље. Могуће је да би тај моменат могао бити означен и као тренутак њиховог дефинитивног окончања. У сваком случају, не може бити говора о томе да су они одржавани и у вријеме стварања републике у Грчкој 1924, а посебно не у вријеме завођења диктатуре 1926. Такав закључак би се могао стећи на основу писања Јована Пламенца, једног од најближих сарадника краља Николе у избјеглиштву. У својим забиљешкама он је о томе, између осталог, написао: "Грчка је деценијама држала свог представника код црногорског двора и владе. Али, чим је Венизелос примио диктатуру он је прекинуо одношај са Црном Гором и то на један недостојан начин, тј. када је дигао свог представника а да није никакву комуникацију учино црногорској влади као што је то дужност у међународним односима."

У сваком случају, у току Првог свјетског рата, послије вишедеценијског трајања били су окончани дипломатски односи између двије земље. Иако укупан капацитет спољнополитичких веза за то вријеме није био нарочитог интензитета, ипак је присуство грчког дипломатског представника на Цетињу имало крупан значај за историјат укупних односа између двије земље и дипломатски живот Црне Горе.

Пошто се овај научни састанак одржава у Никшићу, искористићу прилику да истакнем још један интересантан примјер добрих веза између Црногораца и Грка. Наиме, 19. марта 1899. у *Гласу Црногорца* је објављен некролог поводом смрти Андреаса Сингроса, родом са Хиоса, богатог грчког банкара и добротвора грчког народа, који је у Атини саградио позориште, болницу, завод за дјецу, а у Солуну послије пожара 1866. подигао велику саборну цркву и школску зграду.³⁷ Поводом његове смрти Митрополија је приредила свечани парастос, поред осталог и због тога што је овај угледни Грк оставио лијеп утисак на Црногорце. Љубав према Црној Гори први пут је показао 1896. пруживши значајну помоћ у вријеме поплава које су задесиле ове крајеве. Оно што је, међутим, по писању *Гласа Црногорца*, овјековјечило његово име у Црној Гори јесте иконостас за цркву св. Василија у Никшићу. Тај иконостас се радио у Атини од мрамора и, према писању атинских новина, коштао је 150.000 фиорина. Иконе, пак, за иконостас рађене су посебно у Русији. Према нацрту, иконостас је рађен у стилу старих православних цркава.³⁸ Изнад престоних дизала су се два друга реда икона, а изнад њих распеће са мироносцима. Иконостас од мрамора сматра се јединственим на Балкану и он и данас украшава цркву св. Василија Острошког у Никшићу.

³⁷ Глас Црногорца, бр. 12, Цетиње 20. март 1899.

³⁸ Исто

Radoslav RASPOPOVIĆ

*CONCERNING THE ESTABLISHMENT OF DIPLOMATIC RELATIONS
BETWEEN MONTENEGRO AND GREECE*

The Summary

In this article, the author reviews the establishment of diplomatic relations between Montenegro and Greece, beginning with the opening of a Greek diplomatic mission in Cetinje in January 1881. In addition to the historical and foreign political dimensions of establishing official relations, the author examines questions concerning the rank and grade of the representatives as well as their obligations and duties. Noteworthy is the fact that the first official Greek representatives in Montenegro were accredited as political agents and general consuls. Their status subsequently changed, and in May 1912, Greece's diplomatic representation was accorded the rank of legation. The author also pays special attention to the individuals who represented the interests of the Greek government in Montenegro.